

Eessõna

Suure Isamaasõja võidu kuuekümnenda aastapäeva eel õnnestus mul valmistada ette mõned publikatsioonid Suure Isamaasõja veteranidest, ka nende seas asulas hästi tuntud ja austatud Eevald Jaanovitš (Jaani poeg) Sirelist ja Eduard Andrejevitš (Andrese poeg) Sibulast. Pole nagu halb teada neid inimesi, ühed sadadest ja sadadest, kes täitsid lõpuni enda sõduri- ja kodanikukohustuse enda Isamaa ees, olin ma hämmastunud nende mälestuste üle oma sugupuu kohta, põhimõtteliselt ka kõikide ümberasuajate sugupuude kohta, kes löid veel 19. sajandil ja 20. sajandi alguses külasid, võideldes neid endile metsade ja soode käest, kultiveerides mahajäetuid maid, tuues vaieldamatut progressi kohaliku põllumajandusse - meeletu töö, kaotuste läbi aga samapalju ka õnnelikena olles: oma töö, oma majapidamine, võrdlemisi hea sissetulek - ära ole ainult laisk. Aga hiljem, nagu kõu keset selget taevast - revolutsioon, kollektivisatsioon, Stalini repressioonid. Kellele paragrahv surmamiseks läbi mahalaskmise, kellele GULAG, nende perelele aga asumine Siberi prussakate pimedusse...

Eesti kiht

Faktid, üldiselt, on teada, kuid "üldiselt", aga kui faktidest räägib elav, mitmete sündmuste läbielanud, täituvad nad hoopis teistsuguse mõttega, hingega nendest kaugetest ja võrdlemisi mitte nii ammustest aegadest ja mõistagi kogu inimeste tunnete gammaga - alates igapäevasest rõõmust kuni nuttmata leinani, alates alandlikusest kuni sisemise protestini valitsejate jõhkraimate tegevuste suhtes, mis siiski tormilistele aastatele ja rahuajale andis koha ka (andke andeks minu paatoslikuse eest aga räägin nii, nagu oli) patriotismile ja entusiasmile, tänu millele meie riik sai võitjaks surmavas lahingus, mille järel mitte ainult taastus hävingutest aga ka saavutas selliseid võimsuse kõrgusi, millist ei teadnud maailma ajalugu. Eestlastest ümberasuajaid ma täie alusega nimetan neid "Eesti kihiks", nad olid ja on kaugeltki mitte halvim vene maa esindajateist. Sedasi siis tekkiski mõte proovida taastada eraldiseisva jutustusena, vähemalt episoodidenagi, tähtsaimad sündmused eestlaste üldusest krestsõna mail. Selle jutustuse aluseks võtsin ma suusõnalised E.A. Sibula mälestused ja minu palvel E.J. Sireli kirjutatud mälestused, kaasates ka Novgorodi piirkonna riikliku ajalooarhiivi naistöötaja T.A. Danko materjali.

Millal siis sündis "Eesti kiht", kes oli teerajajaks? Vastates sellele küsimusele, E.J Sirel viitab eelkõige eestlasest ajaloolase V. Maamägi raamatule (kirjastus "Eesti raamat" Tallinn 1980), milles on põhiliselt sätestatud kogu materjal eestlastest talupoegade ümberasumise põhjustest, asumite tekkimisest ja kasvust j.m.s Krestentski maakonnas Novgorodi kubermangus, ja T.A. Danko materjal, nagu eelnevalt öeldud, põhineb Novgorod piirkonna arhiivi dokumentidel. Vaatamata erinevatele allikatele, mälestused ja ametlikud dokumendid kordavad ning täiendavad üks teist.

Niisis, 1721 aastal Põhjasõja lõpuga sattus Eesti Uusikaupunki rahu (rootsipäraselt Nystadi rahu) alusel täielikult Venemaa impeeriumi osaks. Tekkisid uued tingimused Eestimaa kubermangu (Põhja-Eesti) ja Liivimaa kubermangu (Lõuna-Eesti) arendamiseks.

Rahutused Eesti talurahva seas 18. sajandi lõpul ja 19. sajandi alguses, olid tõukejõuks Eesti põllumajanduslikule talurahva reformile. Aleksander Esimene kiitis heaks uued määrused: "Eestimaa talupoegi käsitlev määrus" (1816) ja "Liivimaa talupoegi käsitlev määrus" (1819),

talupojad said pärisorjusest vabaks, kuid kogu maa jäi rentnike kätte. Talupoeg sai rentida ainult maaeraldisi. 19. sajandi teisel poolel teoorjus asendati peaaegu täielikult rahalise maarendiga. Hakkasid kujunema talupoegade isiklikud talupidamised - talud, kuid üle 60% talupoegadest jätkuvalt ei omanud oma enda maad: rent oli mitte ainult üpriski kallis, vaid ka märkimisväärselt kallim, kui rent mitmetes teistes Venemaa kubermangudes, seal hulgas ka Novgorodi kubermangus.

Seetõttu 19. sajandi lõpul - 20. sajandi alguses oli eestlastest talupoegade praktilise ja kalkuleeriva meele tulemusena Krestestõ maakonnas seitse kompaktset eestlaste asumit, rohkem, kui ükskõik millises kubermangu maakonnas. Nende seas Bugrõ-Limanõ (asustamise aasta 1881), Jablonka (1889), Uus-Eesti selts (1893), Kamenka (1910), Holm, Kuznetsovo, Bugrõ-Kamzovo (kuupäev teadmata).

Just nimelt Kamzovosse ümberasuski Peeter Sell. Eestis oli ta rentnik, elas vaesuses ja seetõttu 1889. aastal pühkis jalgadelt oma ajaloolise kodumaa tolmu ning peale ebaõnnestunud katset jääda paikseks Gdovi maakonnas Pihkva kubermangus (maarendi tingimused olid orjastavad), liikus edasi Krestestõ maakonda, kus läbi Tuula maapanga soetas endale laenu abil metsamaa, mida ilma ühegi abita (nagu kõik ümberasujad ikka) lõppude lõpuks muutis metsamaa põllumaaks...

Need ametlikud arhiivi andmed saavad kinnitust ja täiendust ka E.J. Sireli mälestustega. Sirel, kes toetub erinevatele andmete allikatele, teatab, et põhinedes Venemaa esimese rahvaloenduse andmetele aastal 1897, elas Novgorodi kubermangus 3112 eestlast. Ümberasumiste protsess kiirenes peale 1905 aasta revolutsiooni. Maid hakati jagama viieks aastaks rendile ja seejärel müüma. Hind ligikaudu hektari (1,0925 ha) eest varieerus alates 1,25 rublast kuni 7 rublani. Eelkõige ümberasujad muutusid maaomanike poolt hooletusse jäetud maade omanikeks - maad, mis olid metsastunud, soostunud. Aga kas see kõik võis olla ületamatuks takistuseks nendele, kelle veres voolab igavene soov omada ja pürgida oma maa "tükikese" poole, saada iseseisvaks? Mõistagi mitte ja mitte mingil juhul!

Nagu E.J. Sirel kirjutab, et ümberlükkamatud andmed eestlaste ümberasumistest 19. sajandi lõpus, pärinevad Novgorodi piirkonna poliitiliste repressioonide mälestamise raamatutest (köited 1 kuni 5), kus on viidatud represseeritute sünniaastale ja sünnikohale (selliseid leibkondi on üle kaheksa). Näiteks Jaan Karlovitš (Karli poeg) Jaaks, sündinud aastal 1878 Eestis; Jaan Petrovitš (Peetri poeg) Jõgi, sündinud aastal 1897 Limanõ külas, Krestetsõ maakonnas, jne.

Kui palju siis eestlastest ümberasujaid ja perekondi oli taludes 20. sajandi alguses ja selle keskpaigas? Kahjuks arhiivi dokumentides ei õnnestunud avastada eestlaste koguarvu. Säilinud dokumendid tunnistavad, et kompaktsetes eestlaste elukohtades aastal 1909 Bugrõ asulas, Bugrõ-Eesti kogukonnas (Suur ja Väike Limanõ), mis asusid 15 versta (16 kilomeetrit) kaugusel Krestetsõst, elas 453 inimest (229 meest ja 224 naist), 107 eluhoonet. Teine küla, Uus-Eesti Timofejevi vallas, mis asus 30 versta (32 kilomeetrit) kaugusel Krestetsõst, kus elas 57 eluhoones 226 inimest (127 meest ja 139 naist). E.J. Sireli sõnul, külanõukogu andmed, mida ta sai omal ajal endiselt Kamzovo külanõukogu liikmelt Ljudvig Jaanovitš (Jaani poeg) Käisalt, mis hõlmasid endas ka Suur ja Väike Limanõ, oli külanõukogus arvel 187 perekonda. Kuid eestlaste elanikkonda aastal 1924 Krestetsõ kihelkonna Valdaiski maakonnas käsitlevad arhiivandmed on kõige täpsemad ja hämmastavamad aastal 1924: Bugrõ-Limanõ - 78 majapidamist, 545 inimest; Bugrõ-Kamzovo - 73 majapidamist, 338 inimest; Holm - 28 majapidamist, 177 inimest; Kuznetsovo - 16 majapidamist, 89 inimest;

Kamenka - 20 majapidamist, 93 inimest; Jablonka - 104 majapidamist, 473 inimest.

Sellisel kujul 20. sajandi alguseks alates eestlaste talude tekkimisest Krestetsõ mail, moodustus terve jada sisuliselt tihedalt asustatud eestlaste asulaid koos taasarendatud maalappidega ja areneva loomapidamisega. Võib ainult ette kujutada, kui raske oli töö ja sotsiaal-majanduslikud olukorrad asulate elanikel, kes muideks ei kartnud puudusi ega raskusi.

Nagu ilmneb E.J. Sireli mälestustest, kes viitab oma mälestistes eelkõige oma vanaisa Danieli jutustustele, algselt ümberasujad elasid muldmajades, juurisid välja metsi, töötlesid maid ja järk järgult ehitasid endale talupidamist: kuurid, rehielamud, viljapeksuaidad, karjaaidad, saunad. Oma elumaja ehitas Daniel Sirel aastal 1898, kui Evald Jaanovitsi (Jaani poeg) isa sai ühe aastaseks. Danieliga koos asus ümber ka vanim poeg Mihail koos oma abikaasa ja kahe tütreaga - Julia ja Alvina. Aastal 1921 Jaan Sirel abiellus. Majapidamine oli selleks ajaks juba suur: mõned hobused, ligi kümme lehma, lambad, emised. Vastavalt võimalustele hankis vajalikud põllumajandusvahendid. See tähendab, et eestlastest ümberasujad tõid vaieldamatut progressi kohaliku põllumajanduskultuuri. Aga mitte ainult seda! Eestlastest talupojad palavalt armastasid mesindust ja aiandust, ja seega kevadest sügiseni need asulad sarnanesid taevaste kohtadena, täis kihavalt õitsevaid aedasid, rõõmustades valmivate viljadega. Ja seejuures enamus eestlastest talupoegi, esimesed asunikud, oli hariduseta või vähese haridusega. Arhiivi andmetest ilmneb, et osad vestlesid või oskasid kirjutada vaid eesti keeles. Ankeetides, mida täitsid nii-nimetatud isiksused, hariduse lahtris oli harvadel juhtudel kirjutatud "külakool".

On teada, et eelmise sajandi kahekümnendatel aastatel oli kirjaoskamatusel likvideerimine suurimaks prioriteediks. Eesmärk saavutati tänu koolide loomisele, kaasaarvatud eesti keelsete koolide, maakondlike kultuuri- ja hariduskeskuste, "punaste nurkade" (spetsiaalne kommunistliku ideoloogiaga kaunistatud lugemisruumid) ja raamatukogude. Niisis, aastal 1924 Krestetsõ kihelkonnas töötasid mõned koolid: Bugrõ-Limanõs, Kamenkas, Jablonka-Eesti koloonias. Ühes neist, Bugrõ-Limanõ kool, asutatud aastal 1892, käis õppimas 33 õpilast. Aastatel 1923 kuni 1924 oli selles koolis õpetajaks Jüri Karlovitš (Karli poeg) Roden. Kool oli kahekomplektne (neli klassi), oli olemas internaat lastele. Õpetamine toimus eesti keeles, kuid oli ka vene keele õppetunnid.

Siin samas peale laastavat kodusõda ja nälga, tegutses Jaan Kreuske poliitilise hariduse klubi. Plaanides ja aruannetes oli täheldatud: "kampaania läbiviimine tugevdamiseks eesti keelset ajakirjandust ja kogumaks vahendeid, et ehitada lennuk seltsimees Viktor Kingissepp nimel." Lennuki ehituseks õnnestus aastaga koguda 8 rubla ja 45 kopikat. Kamzovo külanõukogus organiseeriti ajalehe- ja raamatusõprade huviring, loosungiks oli: "Üks ajaleht viiele hoovile". Liikvel olid kolm ajalehte "Edasi" eesti keeles ja viis ajalehte vene keeles 72 talupoegade majapidamisele.

E.J. Sireli mälestustest: "Kui rääkida eestlaste talupidamiste lähedusest Krestetsõnale, siis esimesed talupidamised olid mööda Jäemle jõge ("Edasi") Kivimeistrite omad - Jüri, Tõnu ja Martini, Lõhmuse Aleksandri ja teiste. Rutšja ja Podseki jäid paikseks Nassar Paavel, Lind Gusta ja Lind Valter. Zadertse külas jäid paikseks Andrei, Jaan ja Juhan Reep. Zarov piirkonnas paikseks jäid Jaan ja Aleksander Rebane, Peeter Kübar ning Oskar Landra.

Eestlastest talupojad ehitasid Jäemle kallastele mitmed vesiveskid. Üks nendest kandis Štokmani

nime ja töötas kuni aastani 1941, mida sõdurid valvasid sõja ajal, sest mõistagi ka neil oli vaja leiba.

Limanõ ja Kamzovo keskuseks võib arvata Gusta Veberi talu, kus kollektivisatsiooni aegadel asus "Krasnõi Holm" kolhoosi juhatus. Siin asus ka mittetäielik seitsmeaastane eesti keelne kool, kus õppejõuks oli A. Tobijas, A. Allikas, M. Silsakas, E. Jürgenfeld.

Kollektivisatsiooni aegadel, aastal 1931, Nõukogude võimude poolt oli jõhkralt tapetud Kiev - Eihe ja tema kaasosalised. Kievi põrm puhkab linna surnuaias...

Kamzovi külanõukogu oli kõige arvukam ja varustatuim. Siin oli oma postkontor, mille juhatajaks oli Vätson, pood, mille juhatajaks oli Viira Ruudi, pagarikoda, juhataks Emma Haar.

Nagu kõik usklikud inimesed, hoolitsesid katoliiklastest eestlased pidevalt enda hinge eest: Kamzovo külanõukogus oli kaks kirikut, üks neist asus riikliku kalmistu kõrval Kamzovo piirkonnas. 31. mai 1931 peale jumalateenistust juhtus siin suur tragöödia: kirik pandi põlema, preester Jaan Antonovitš (Antoni poeg) Luts, sündinud aastal 1868, oli arreteeritud ja juba 2. juulil 1931 mõisteti surma läbi mahalaskmise. Tema perekond - naine ja neli last, jäid orvudeks. Teisest kirikust tehti klubi. Kõik see tugevalt mõjutas eestlastest asunike meeleolu...

Kolmekümnedate aastate massirepressioonide tegelikuks eelmänguks peab arvama kahekümnedate aastate keskpaika. Kohalikelt võimulolijatelt algas aastal 1926 jõukamate perekondade surveamine. Esimeseks, mis "kulakute" suhtes rakendati, oli valimisõiguste kaotamine, millele järgnes varade ära võtmine ning seejärel Leningradi piirkonnast väljasaadmine.

E.J. Sirel meenutab, et häbimärgistus "kulak" oli omistatud ka tema vanematele aastal 1926 kuid aastal 1928 ringkonna täitevkomitee vaatas isa kaebused üle ja tühistas külanõukogu häbimärgistava otsuse. Sellegi poolest rõõmustada oli veel vara. Mihail, isa vend, oli aastal 1929 kohtu otsusega arreteeritud ja kolmeks aastaks saadetud koonduslaagrisse (Komi autonoomne nõukogude sotsialistlik vabariik). Aastal 1930 tehti varatuks ja saadeti Murmaksi piirkonda A.J Lõhmus koos oma perekonnaga, A.J. Vool koos oma perekonnaga, O.J. Majas koos oma perekonnaga - sellised olid kümned. Aastal 1933 isa vend tuli koonduslaagrist tagasi kuid samal ajal pandi vangi isa, vara võeti meilt ära, maa anti maaühistusse "Krasnõe Limanõ", kariloomad ja põllumajandusvara anti kolhoosi "Krasnõi Holm". Isa, vabastatuna koonduslaagrist aastal 1936, töötas kooperatiivpõllumajandustalus "Krasnõe Limanõ", kuid 19 august 1937 oli taas arreteeritud ja sama aasta 15. oktoober oli mahalastud. Enam-vähem samal ajal oli arreteeritud ja lastud maha ka tema vend Mihail.

Faktid, mis toodud ära E.J. Sireli mälestustes, saavad täies ulatuses kinnituse arhiivi dokumentidega. Novgorodi piirkonna riigi ajalooarhiivi (ГИАХО) töötaja T.A Danko kirjutab: "Usinad taluomanikud olid esimeste seas, kes sattusid repressioonide alla - kõigepealt valimisõigustest ilmajätmine, seejärel varadest ilmajärmine, viimaseks väljasaatmine. Eelkõige, represseeritute nimekirjas, kes elasid Kamzovo külanõukogus, olid eestlaste perekonnanimed: Kummi Oskar Gustavovitš (Gustavi poeg), sündinud 1903 Liivimaa kubermangus; Sepp Rudolf Ivanovitš (Ivani poeg), sündinud Liivimaa kubermangus 1898; Keivsar Mihail Mihailovitš (Mihaili poeg), sündinud 1859 Eestimaa kubermangus (???); Sell Pavel Pavlovitš (Paveli poeg), sündinud 1904 Kamzovo külas; Jõgi Aleksander Petrovitš (Peetri poeg), sündinud 1890 Limanõ külas.

Õudsad on massirepressioonide käiakivid (mõistagi, mitte ainult eestlastele) jättes verist jälge inimeste saatustel algusega aastast 1937. NKVD (NSV Liidu Siseasjade Rahvakomissariaat) karistusmasin vaevu jõudis töödelda "nõukogude sotsialistlikule võimule ja töölisklassile ohtliku elementi". Kamzovos, Suures ja Väikeses Limanõs ning teistes asulates, kus elas rohkelt eestlasi, ülepäeva ja igapäev külastas Krestetsõst metsaseid asulaid "vareseke". Olnud juhuseid, kus talupojad matavad loomuliku surma surnud omakseid kuid samal ajal kalmistust sõidab mööda musta varjuga hirmu äratav auto koos miilitsaga ja NKVD-šnikutega - järgmise ohvri järgi. Säärasest vaatest lasub kalmistu kohale surmvaikus, lapsed peituvad puude taha. Kuid täiskasvanutel on üks küsimus: kelle järele tuli "vareseke" ja kes on järgmine? (Valentina Oskarovna (Oskari tütar) Haidovi mälestustest, neiu põlvnimega Kossar). Aga "järgmised" eestlaste asulates, tõelised talupojad, mitmeid särke enda ihul higist mädanema lasknud, meisterkingseppad, veskarid (???), müürseppad ja muud, olid väga paljud, kuid mitte kõigil olnud määratud naaseda oma pere juurde, oma maale, oma tallu: esimestele, praktiliselt kohe peale arreteerimist, oli kohaldatud mahalaskmise paragrahv, teised olid vangistatud pikemaks ajaks Stalini aegsetes laagrites nimega "GULAG" (NKVD (Vangi) Laagrite Peavalitsus), kust lahkusid tagasitulemata. Siiski, kolmekümnendate lõpus "võeti" mitte ainult talupoegi, vaid ka neid eestlasi, kes asusid Krestetsõs eneses - Ühed neist Lander Oskar Gustavovitš (Gustavi poeg), surmati läbi mahalaskmise 21 november 1938; Raudvasar Peeter Mihailovitš (Mihaili poeg), linasevabriku tööline, mõistetud 10 aastat kolooniat; Sabre Peeter Jaanovitš (Jaani poeg), akordionite valmistamise meister, kingsepp, surmatud läbi mahalaskmise 12 november 1938; Sabre Eduard Jaanovitš (Jaani poeg), fotograaf ja kellasepp, surmatud läbi mahalaskmise 12 november 1938.

Peale "massipuhastust" meessoost eestlastest elanikkonna seas, hakkas veerema repressiivsete meetmete teine laine, mis oli suunatud nende meeste perede suhtes. E.J. Sirel meenutab, et mai kuu lõpus aastal 1940 külanõukogu korralduse alusel oli nende elamine lammutatud, elada tuli kuuris, toitu valmistada lageda taeva all elamu hävingust järgijäänud ahju ja pliidi peal. Nende pere päästis NKVD käskkirjas olev punkt, mis mainis, et rasedaid ja rinnagatoitvaid abikaasasid ei pandud vanglasse. Aastast 1938 töötas ema kolhoosis. Eevald, sündinud aastal 1926, pidi kooli maha jätma ja minema põllumajandustöödele, samal ajal hoolitsema oma noorema venna ja õe eest. Alanud Teine Maailmasõda kiirendas vältimatut lõppu. Oktoobri alguses tuldi neile järgi, anti kaks tundi aega, et oma asjad kaasa võtta ja juba sama päeva õhtul väheste kaasavõetud asjadega Elisabeth Mihailovna (Mihaili tütar) Sirel koos lastega (välja arvatud Eevald ja Delill, sündinud 1922; Ernst, sündinud 1936; Leviira, sündinud 1931) paigutatud rongivagunisse Krasnõi Gorod lähedal. Koos nendega sõitis vagunis Aarna Gustav Mihailovitš (Mihaili poeg) - ema vend koos oma perega (viis last), Puksing Anna Fridrihovna (Frideriki tütar???) koos oma kahe pojaga ja paljud, paljud teised - terve ešelon, keset mida asus NKVD töötajatega vagun.

Teekond oli Siberisse, Krasnojarski kraisse, kus teekonnast ellujäänutel tuli teha lakkamatult tööd kolhoosides, ehitustehastes ja muudes kohtades ning siit Eevald Sirel lõppude lõpuks sattus sõjatandrile, et anda oma panus võitu Natsi-Saksamaa üle Eesti korpuse koosseisus koos nendega, kes sammuti käisid läbi Stalini repressioonide sõela. Kodumaa on ikkagist Kodumaa, ta on ainus, vaatamata ükskõik millele.

Ei hakka salgama, et ammustel aegadel, teades eestlaste asulate olemasolust krestetsõ mail, kuid teadnud säilinud talunimedega järgi (Kamzovo, Edasi, Suur ja Väike Limanõ), osad millest muutusid kolhooside ja riigi põllumajandusettevõtete põllumaadeks ning riigifarmideks või metsastusid,

võtsin ma neid kui lihtsalt osa Krestetsõ piirkonnast. Rääkides ka Krestetsõ eestlastest põlisrahvaga, suurte tööinimestega (näiteks omal ajal Jamski riigi põllumajandusfarmis "Krestenski" töötasid suurepäraseid lüpsinaised), näitasin ma oma materjalides neid kui eesrindlikena sotsialistlikus võistluses katsumata nende eelkäijate saatust, nende kangelaste juuri, publikatsioonides. Alles nüüd kohtudes eestlastega, Suure Isamaasõja veteranidega, tundsin ma huvi asemel lausa hingelist vajadust proovida edastada meie lugejatele "Eesti kihist" Krestetsõ mail ja Krestetsõ ajaloos. Tundsin vajadust külastada veel säilinud riiklikut eestlaste kalmistut nüüdseks juba Kamzovo traktis, mis asub kõigest pool kilomeetrit Ustvolma teest eemal.

... Kõrgendikul ammu suureks kasvanud ja vanaks jäänud kased, männid ja kuused - metsik, puutumata mets. Kui mitte minu saatja, Eevald Jaanovitš (Jaani poeg) Sirel, vaevalt tunneksin selle koha kiirelt ära leidmata siin igaveses rahu puhkamas paljusid eestlastest ümberasuajaid. Pealegi ei märkaks kahte omavahel ristuvat alleed, kiriku vundamenti, seda samust, mida süütasid nõukogude võimu jumalaskmatud-aktivistid, süvendit kiviaiast (kivid, korjatud kokku ja toodud siia esimeste ümberasuajate poolt arendatud ja kultiveeritud põldudelt, mis olid kasutatud (jumalateotus!) Jamski kolhoosi tammi ehitamiseks ja osaliselt Moskva-Leningradi tee ehituseks).

Allee ristumiskohas asub imekombel säilinud teravatipuline mälestusmärk kalmistu loomise aastaga - 1891. Mälestusmärgile on kirjutatud eesti keeles isiku nimi, kes valis välja selle kalmistu asukoha - "Mihail Samuš". Mälestusmärgi najale asetatud lamedal kivil on märke: "Peeter Jõgi - esimene, kes siin maetud ja puhkab igavest rahu"...

Kümned ja kümned vaevu nähtavad ja maaga tasa tehtud kalmed ristidega ja ilma. Siin lamavad Sibulate, Sirelite ja teiste, paljude teiste suguvõsade asutajad. Ja need kalmed on enam-vähem hooldatud. Kuid suur osa kalmeid on unustuse hoolde ja unustusse jäetud. Igal juhul, aastast 1991, kui 100 aastat kalmistu loomisest ja 50 aastat viimasest Jaanipäeva lõkkest aastal 1991, käisid siin külastamas maetute järeltulijad Eestist.

Kurb, kibe vaatepilt. Unustuse hoolde jätta esiisade kalmeid on raske patt, kuid ka sellele on võimalik leida seletus: Venemaa ja Eesti vahele tekkis riikide vaheline piir, need on erinevad riigid; aina vähemaks ja vähemaks jääb eestlastest elanikkonda Krestetsõs. Aga rahvus on ju inimene, eestlaste rahvus jätkub (väärakas tõlge). Ei saa olla ületamatuid piire püha kohustuse ja mälestuse ees. Ja ka nüüdne võim - eelmise võimu õigusjärglane, kelle suva järgi oli barbaarselt hävitatud see samune kiviaed. Justkui elavate hüvanguks. Kuid trampides maetute mälestusil, jättes neid unustuste hõlma, varem või hiljem kahetsedes seda.

B.Jefimov

Autorilt: Mitmeid kordi lugesin trükiks ettevalmistatud materjali. Kaugeltki mitte kõik ole kirja pandud, mis oleks võimaldanud meie ajalehe lugejatel kujutada ette Krestse eestlaste elu ja saatust murde- ja traagiliste ajaloohetkedel meie riigis, kes mitte ainult jagasid venelastega, nõukogudeaegse rahvaga saatust, aga olid ka ühedest neist, kes esimestena sattusid Stalini režiimi ebasoosingusse. Kõrvale jäid mainimata paljud moraalsed, sotsiaalsed ning majapidamise "pisiasjad", iseloomulikud ainult selle rahvuse esidajatele, kes said meie ühiskonna lahutamatuks osaks, rikastades seda kõigest külgedest.

Vaatamata sellele, loodan, et "Eesti kiht" kõigi oma puudujääkidega ärgitab vaatama teistmoodi meie ajaloole, mõtlema selle üle, mis toimub praegu, tegema enda jaoks mingid järeldused ning jagada neid ka oma piirkonna ajalehtedes. Ei välista, et jutustusele reageerivad ka Krestse eestlaste järeltulijad, kes elavad tänapäeval Eestis.